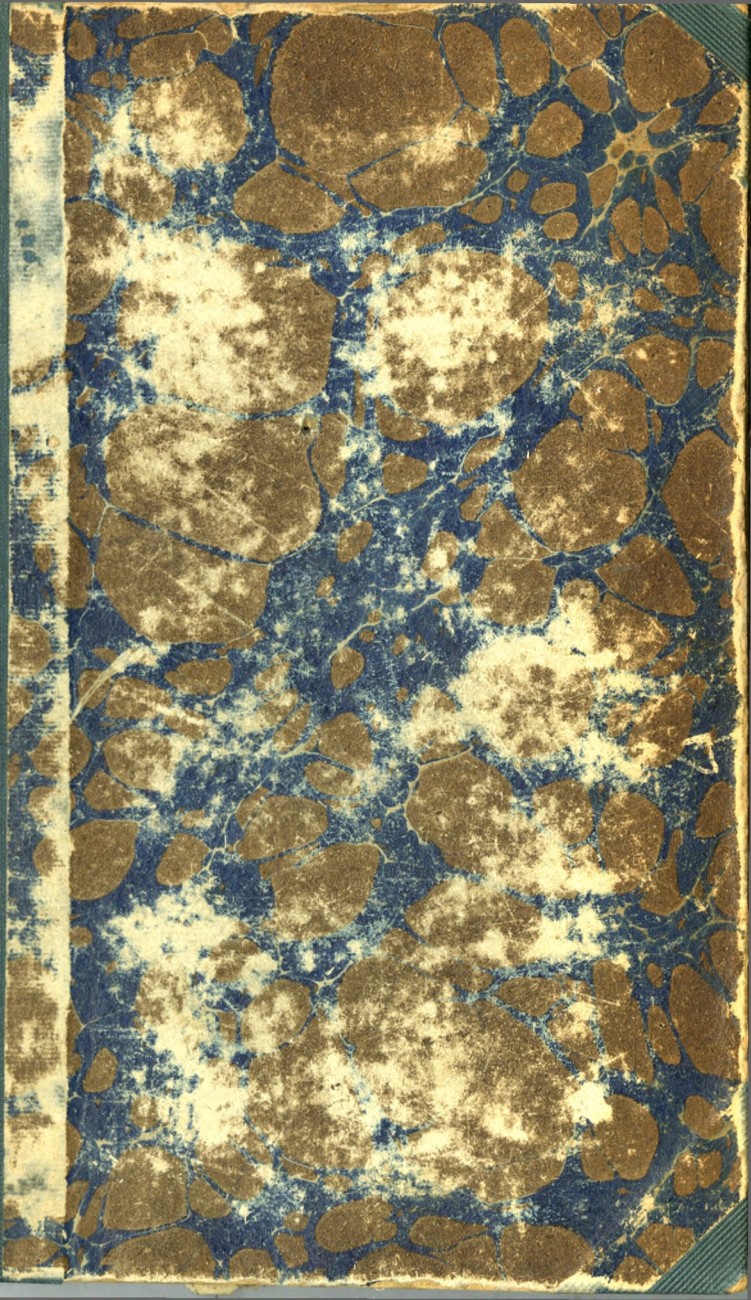
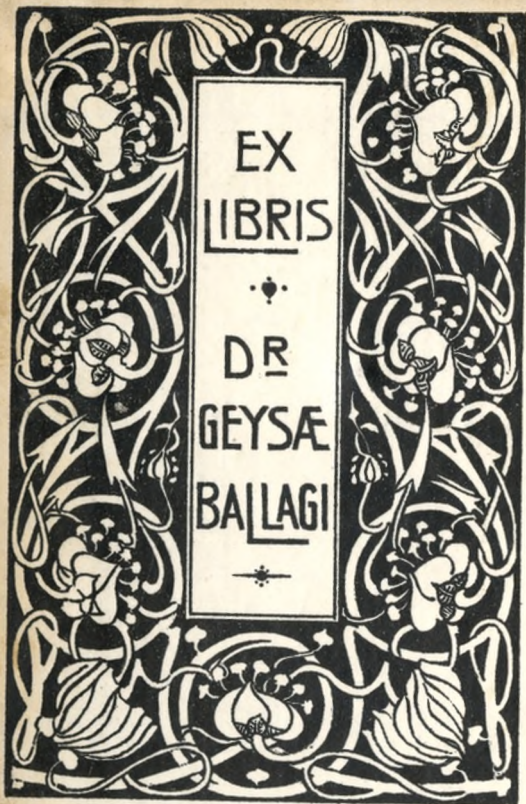

Politikai
röpiratok.

99.

1963

1976

1994

1999-07-07

- 1.) 0010006 604165
- 2.) 0010006 604172
- 3.) 0010006 604189
- 4.) 0010006 604196
- 5.) 0010006 604202
- 6.) 0010006 604219
- 7.) 0010006 604226
- 8.) 0010006 604233

- 9.) 0010006 604254
- 10.) 0010006 604269
- 11.) 0010006 604271
- 12.) 0010006 604288
- 13.) 0010006 604295
- 14.) 0010006 604301
- 15.) 0010006 604315
- 16.) 0010006 604325

1. Az ember nemzet valóságos kulturájáról. Laskai Sámuel. 1850.
2. Ideen für die künftige Beschaffenheit, die Wünsche der ung. Protestanten betreffend. Von F. F. 1850. (Fergencsik Sámuel.)
3. Vidats János. 1867.
4. Ki a szabad ember? Nagy Antal. 1868.
5. Horvát Boldizsárnak a felirati vitában tartott beszéde. 1869.
6. Orbai Lajos beszéde a biseri hatalom gyakorlati tárgyában. 1869.
7. A költészet, kecskedelm- és kivándorlásról. Bakcsi Ferenc.
8. Die Aufgaben der Dinken. Von Morik Jókai. 1872.
9. Ha az ellenfél kibéizgre jut. Jókai Mór. 1872.
10. Deák Ferenc programmbeszéde jún. 28. 1873.
11. Morik Pál beszéde a biseri baltöröppönt nagy értekezésről.
12. Egy leírás, Magyarországnak, illetve fővárosának virágjárásáról. Blüna Luitold. 1874.
13. Szall Kálmán beszéde a vármegyében. 1878.
14. A kincses föld. Mende Béla. 1878.
15. Tisza Kálmán beszéde febr. 15. 1878.
16. Jókai Mór beszéde a költészetéről ügyben. 1880.

UVA
S225

A Z

EMBERI NEMZET

VALÓSÁGOS

CULTURÁJÁRÓL

ÉS

BOLDOGÍTÁSÁRÓL

VALÓ

ELMÉLKEDES.

[Laskai László.]

99.

1.

BÉTSBEN,

NEMES HAYKUL ANTAL BETŐVEL.

1819.

OMEGA

DE BALLAGI SEZA

§. 1.

Az okosság és az Isten' Törvénye arról tesz-
nek bennünket bizonyosokká, hogy az Isten
az embereket a' Boldogságra és Méltóságra
teremtette. Ez olyan tsalhatatlan igazság,
mellyet ebben az Universumban lévő minden
valóságok bizonyítanak. Mire valók ugyan
is a' Nap, Hóld, Tsillagok, ez a' mi földünk,
minden rajta és benne találtató dolgokkal
együtt egyébire? hanem hogy ezek, az em-
bereknek egy földi Paraditsomúl szolgáljanak
és nékiek mint a' mi földünkön leg főbb
Urainak minden gyönyörüségeiket kielégít-
tsék. Solt. 104. De az Isteni tulajdonságok-
ból az okosság regulái szerént kihuzható
Postulatum is azt erőssíti, hogy ez a' fő Jó-
ság, egy a' maga képeire teremtett okos va-
lóságot, egyébire nem hozhatott elő, hanem
a' Boldogságra és Méltóságra.

§ 2.

Es ugyan azért ő néki mint szabad és
okos Valóságnak rendelt, két egy testvér

Atyafit, ugymint a' Filozofiat és Theologiat, a' melly őtet, ezen Világi életbe kézen fogva vezesse a' boldogságnak és minden valóságos és nem tsak tüneményes gyönyörűségeknek útain; ez élet után pedig bé vigye őtet az örök boldogságba ha t. i. tetszik ő neki ezen Vezetőket követni, és az által a' Krisztus érdemét magáévá tenni.

§. 3.

Ezen két előre bocsátott igazságból, már könnyű azt által látni, hogy mi legyen még is az emberek számtalan boldogtalanságának az oka: az t. i. hogy ők eleitől fogva ezen két vezetőket vagy nem esmérték az ő valóságos méltóságokba, vagy mikor azok velük meg esmértettek is, azonnal azokat az ő valóságokból kivetkeztetni igyekeztek.

§. 4.

Ezt először a' Filozofiáról, hogy azt az emberek az ő valóságába nem esmerték, onnan mutatom meg, mert azt a' tudományt még mind ez ideig is definiálni, vagy meg állítani rólla, hogy a' mi legyen valósággal nem tudták, mert ha tudták volna, nem láttatnék annak minden Filozofát Iróknál más, más definitiója. Tapogatták ugyan az embercok eleitől fogva, hogy mi legyen a' Filozofia, de nem halgattak a' Természet szavára egész figyelmetességgel, a' melyből ők azt világossan meg esmérhették volna. Ugyan is gondoljuk tsak az első embert minden revelatio nélkül való állapotba, és tu-

datlanságba teremtetettnek lenni: miről gondolkodott és okoskodott, 's mi tűnt volna annak leg először a' szemébe? nem a' világosság e', a' mely nélkül semmit nem láthatott volna? 's a' békövetkezett éjtszakán nem a' sötétség, nem a' sötétségben ragyogó csillagok e'? nem cz a' mi földünk e'? nem az ezen lévő dolgok e'? egy szóval, nem az egész természetnek bámulása foglalatostokodtatta volna e' az ő gondolkodását? ezt az igazságot senki se tagadhatja, ezek a' tárgyak pedig, és az azokból vehetett Filosofiai okoskodások egyenesen vezethették volna az embereket az Istennek esméretére, és a' maga boldogságának munkálására, ha azokra halgattak volna.

§. 5.

Próbáljuk meg hát ebből a' gondolatból a' Filosofiat definiálni vagy meg határozni, hogy mi legyen a' Filosofia, és azután lássuk meg, hogy valyon valósággal azt tartották e' az emberek eleinte Filosofianak, és kik, mikor, miképen kivánták azt a' tudományt, a' maga valóságából ki vetkeztetni.

A' Filosofia az én vélekedésem szerint semmi nem egyéb hanem az egész Universumnak, vagy Természetnek, annyira a' mennnyire az emberi elme annak végére járhat, okos esmérete, és ebből az esméretből vett okoskodás; vagy az el rejtett igazságoknak fel találása és világosságra való hozása.

Ezen definitionnak az első része az okos esméret teszi az Empirica, a' második a' Rationalis Philosophiát.

§. 6.

Hogy már az emberi Nemzet mindjárt még a' maga gyermeki állapotjában ezt tartotta Filosofianak, világos abból, hogy a' Chaldeusok először is az Astronomián kezdették a' Filosofiai tudományt, és ugyan azért őket a' Szent Irás is Napkeleti Böltseknek nevezi. Annak utána az Egyptomi Böltsek mennyire mentek a' Természet titkainak esmérctébe, mutatják azoknak a' Móses tsudáit ki majmolásai és még a' mai napig is nállok találtató Mumiák, sőt úgy látszik, hogy ezek már a' mozgato erőről is gondolkodtak és azt Isteninek tartván, tsak nem minden mozgó, vagy növő dolgokat Isteneknek vélték; a' Görögöknél Thales már a' testeknek ultimum elementumairól is, és a' testeket mozgató, és éltető erőről is tanított. Pythagoras már Mathesist hozott Egyptomból. Socrates már a' természetből, és az Istenről való tudományból, a' Moralis Philosophiát kezdette közönségessé tenni; már Plátó amannak Tanítványa, Logicat, Metafisicát, Fisikát és Moralis Philosophiát tanított, de minden Systhema nélkül; ennek Tanítványa Aristoteles, az egész természetről és abból vett okoskodásról írt egész Philosophiát Systhemába szedte, és itt a' Philosophia nevedése, ez úttal meg is állapodott a' Systhemára néve, de az emberi Nemzet boldogítására, a'

józan okosságra, az Istenről, 's erköltsiség-ről való gondolkodásra nézve hogy sokra ment a' Cicero idejéig az ő Filozofiai munkái még ma is élő tanubizonyságok. Ekkor már fájdalom hogy ezen tudománynak culturája egészen meg szűnt, és tovább mint 1500 esztendeig a' maga gyermeki állapotjában és szennyében hevert, 's a' haszontalan Scholastica Disputatiókra fordított ezen boldog adománya az Istenségnek.

A' 17-ik Seculumban tamadtak hát ismét a' híres Cartesius, Baco de Verulamio, Leibnitz, Neuton, és utoljára ama nevezetes Volf, a' kiknek nagy elmebeli talentomaik, és szorgalmatosságok által a' Filozofia ismét meg elevenedett, rendbe szedetett, és szemlátomást vezette az embereket közelebb az Istenséghez. Még felsőbb gradusra vitte volna azt a' közelebb múlt Században támadott nagy Criticus Filozofus Kánt, ha abban szerentsétlen nem lett volna, hogy ő új terminologiat hozván be a' Filozofiába, és a' homályos előadás módját affectalván, csak nem érthetellenné tette volna az ő minden munkáit, és ha kivált az ő Tanítványi ötlet követni akarván, ezen szép tudományt az ő valóságából kivetkeztetni nem kívánták volna.

§. 7.

Hibáztak hát és hibáznak még ma is a' Kánt követői először abban, hogy Kánt a' Filozofiának egynéhány részeire Criticát írván, abból ők úgy gondolkodtak, hogy Kánt csak azon részeit tartotta Filozofiának, 's et-

től az hibás vélekedéstől vezéreltetve, annak az emberi Nemzet boldogítására, és a' Lélek pallérozására tartozó leg nevezetesebb részeit, úgy mint az Astronomiát, Fisikát az ahhoz tartozó részekkel úgy mint Meteorológiával, Minerológiával, Botanicával; úgy a' Mathesist is, 's más egyebeket a' Filozófiából ki hagyták, holott a' mint a' feljebb le írt rövid említésből a' Filozófiái Historiának nyilván ki tetszik, mind azok eleitől fogva részei voltak a' Filozófiának, 's ki bizta pedig reájok, hogy azokat azon Felséges tulajdonságoktól meg foszszák, és az ő valóságokból ki vetkeztessék. Lehet e' Naturalis Theológiát fundamentomossan tanítani Astronomia, és Fisika nélkül? hát a' Léleknek értelembeli pallérozására nem annyit tészen e' Mathesis, mint a' Logica, 's a' többi.

De hibáznak ezek a' Tudósok továbbá abban is, hogy a' Filozófiának csak a' Rationalis részét szeretik tanítani és minden empiricismust ki akarnak a' Filozófiából rekeszteni.

Sajnálva kellett itten említenem Hazánknak egyik nagy érdemü Tudósát Tiszteletes Márton István Urat, a' ki örök emlékezetet, és báládatosságot szerzett magának csak azal is, hogy csak nem a' semmiségből egy igen szükséges helyen Oskolát teremtet, de nem lehet el takarni azon hibáját, hogy mind a' Moralis Theológiájában, mind a' Keresztyen erköltsi Katechesissében igen nagyon Kantianer Filozófus, és kivált az utolsóbá a' tzelra nézve nagyon sikereilen a' munkája.

Szépek ugyan azon Munkái a' Tiszteletes
Úrnak, egy már az Empirica Filosofia által
kipallérozott, 's megvilágosodott elmének;
mert az abstracta ideákkal, vagy a' mint a'
mostani Kantianer Filosofusok szeretnek szol-
lani, a' purus conceptusokkal való munkálko-
dása a' Léleknek a' leg felsőbb és leg tisz-
tább gondolkodás, és valósággal az Istenség-
hez való közelítés, és a' mind jó volna, ha
csak Lélekből állanánk, de ebben az életben
talám még több bennünk a' testiség, mint a'
lelkiség, mert ha nem eszünk; nem is élünk:
ugyan azért az empiricum argumentumok
sokkal hathatóssabbak bennünk a' meggyő-
zésre, és valamire való meghatározásra, mint
a' tsupa tiszta okosságból vett elmélkedések,
mellvekre alkalmatlan is a' Lélek addig, míg
az empiricumok által el nem készítettik. Pél-
dának okáért Tiszt. Márton Úr az említett
Keresztyén Morális Katechésissének 159-ik
és azt követő kérdéseibe a' felebaráti szere-
tetre csak azon egy józan okossági erősség
által kívánja Tanítványait reá venni, és arról
tökéletesen meggyőzni, mert: Minden
más emberek is épen azzal az Isté-
ni törvény adással bírnak, a' mivel
mi bírunk; a' hol pedig a' törvény
parantsol: ott szófogadónak, és így
kötelességnek is kell lenni, még
pedig, az 57-dik kérdésére már annak előtte
azt felelte volt: hogy csak az, az igaz
engedelmesség, 's a' kötelességes
tselekedet mikor azt visszük vég-
be a' mi nekünk parantsoltatott,

vagy tilalmaztatott, és csak azért pedig, mivel az parantsoltatott 's tilalmaztatott. Felséges Idea! egy Speculativus Filosofusnak az elméjébe, de valyon egy gyermeket, vagy az Erköltői tudományt még empiricum argumentumokkal bé nem végzett nagy embert is, nem jobban győznének e' meg e' következendő erősségek.

1 - ör Tartozunk Felebarátinkat szeretni, mert azok épen olyan emberek mint mi.

2 - or Mert azokra sok szükségünkbe reá szorulunk, és ha azokat mi nem szeretjük: azok sem szeretnek bennünket, és nem segítenek rajtunk, ellenbe

3 - or Ha mi másokat szeretünk, azok is szeretnek bennünket.

4 - er Az Isten is azért rendelte úgy, hogy az emberek egymás segítségére nélkül ne lehessenek, hogy az egymás szeretetire inkább ösztönöztessenek. Úgyan is egy ember egyedül nem lehet Tanító, Kereskedő, Mesterember, Igazgató, Hazát Oltalmazó, 's a' többi minden maga szükségait telyesítő tsak magára, hanem ha ő egy kötelességet folytat, más dolgokban másokra kell szorulni, tehát azokat, mint az ő szükségein segítőköt szeretni kell.

5 - ör A' felebaráti szeretetnek soha sinta semmi rossz következése, de a' gyűlölség, és harag tartás bennünket mások előtt utállatossá téssen, azok is nem tsak magok hanem hozzájuk tartozói is bennünket gyűlölnék, nekünk veszedelmünkre igyekcznek, nem tud-

hatjuk pedig azt, hogy ki hol? 's mibe árthat nekünk még alattomban is.

6 - or A' felebaráti szeretet bennünk kedves érzést szerez, ellembe az harag, bosszúállás kívánás gyötri a' Lelkünket, rontja a' vérünket, egészségünket, nyughatatlanságot, álmatlanságot, 's a' többi okoz.

7 - er A' Világon a' leg szebb időtöltés a' barátság, a' mely tiszta szív, és egyeneség nélkül meg nem eshetik, mert a' két színőség mint a' vas szeg a' zsákból, úgy ki üti magát a' szívből, nem lehet azt el titkolni, mindenek észre veszik, megismerik a' két színű embert, senki sem szeret vele társalkodni.

8 - or Az emberi valóságos méltóság, tsak a' jó erköltsbe, az az, az Isten képében áll, a' ki azt nem követi, a' nem ember, hanem tsak emberi formát viselő oktalán állat, vagy még annál is alább való, mert azok is sietnek arra a' tzelra, melyre az Istentől teremtettek, a' midőn az ilyen erköltstelen monstrum az Istennek az ő teremtésébe való tzelját meg akarja játszattatni, holott

9 - er Az Isten olyan igaz, hogy az ilyen gonoszságot büntetetlen nem hagyhatja.

Nem kisebbítésére hoztam én fel T. Márton Úrnak itten az említett munkáit, mert én ezen Úrral a' Debreczeni Collegiumban együtt tanulván, még akkor megismertem nagyra született Lelki tehetségeit, 's azolta mind magát, mind munkáit a' maga nemében betsülöm hanem éppen egy ilyen értelmes embernek a' példájából kívántam az emberiségnek

§. 9.

Hogy a' gyermekek és ifjak számokra, olyan könyvet készítenék, melyet minden Valláson lévők egyaránt tanulhatnának, a' melyből megismerhetnék az Istent; és az Isten, magok, és Felebarátjok, 's a' Társaság eránt való kötelességeket, még pedig először természeti okokból az az Filozofiából. És én ilyen filozofiai könyvet hármát szeretnék készíttetni, egyet az apróbb gyermekeknek, melyet 10 vagy 12 esztendőskoráig megtanulhatna; másikat közép szerűt, melyet 14 vagy 16 esztendőskoráig elvégezhetne, és a' harmadikat Speculativa, vagy Rationalis Filozofiát, melyet felserdült idejében gyakorolna. Még pedig ezeket mind filozofiai methodussal kellene készíteni, hogy még gyermek korában észrevehetően szólnék a' systhema szerént való gondolkodáshoz. Ugyan azért.

§. 10.

Én a' legkisebb gyermekeknek való könyvet is Elementaris Filozofiának nevezném, és az Astronomián, vagy az egész Universumnak generalis esméretén kezdeném a' mennyiben az, az ő eszéhez való volna, elő adván abban, hogy ez az Universum, sok ezer olyan napokból áll mint a' milyénk, és azok körül sok olyan földek vagynak, mint a' milyeneken mi lakunk, és itt mindjárt az Istennek véghetetlen hatalmát, és mindenütt jelenvalóságát tsudáltatnám a' gyermekkel,

még pedig empiricum argumentumokkal, nem félténém én a' gyermekemet a' Pantheimusbába való éséstől, ha olyan hasonlatosságokkal élnek is, hogy valamint az én Lelkem mindenütt jelen van az én testemben és azonnal mindjárt tud, és észre veszen mindent a' mi az én testemben és a' körül esik: úgy az Isten is éppen így jelen vagyón, és tud mindent a' mi az egész Universumban történik, mert én magam is ezzel a' hasonlatossággal éltem a' gyermekeim számokra írt Erköltsi Katekésisemben, és még se lett Pantheista egyik is. — Azután mennék által a' mi Plánétánkra, mellyen lakunk, mint az Universum egyik, és általunk esméretes részére, és ottan először is, az a' körül lévő Meteorokról írnék nékik Meteorológiát, mert ennek nem tudása okozza a' tudatlanok közt a' sok Lidértzeket, és a' sok babonaságokat. Itten már az áldást vagy földet termékenyítő meteorokban az Isten jóságát; az ártalmásokban pedig minémüek a' jég esső, menyköhullás, 's a' többi, az ő arra való emlékeztetését terjeszteném a' gyermek eleibe, hogy az ember ne tulajdoníttson minden áldást a' maga szorgalmatosságának, mert azok arra való tanításai az Istennek, hogy az emberek emlékezzenek meg arról, hogy az idők járásai az Isten kezében vagynak, és a' megmutatott áldásokat is egyszerre semmivé teheti.

Innen által lépven a' mi földünk esméretére: itten némely nemeiből a' Geografiának nevezetesen a' fisikai részéből valamit emlitenék a' gyermeknek a' mi szukségesebb

volna, de onnat által mennék a' mi Plánc-
tánk 5 Országaira, itt már nem tsak úgy,
mint Bertuch és mások tselekedtek, hogy egy-
néhány állatot vagy plántát esmertetnek meg
a' gyermekkel, hanem systhematice, az al-
sőbb Országon kezdvén tanítanék Minerolo-
giát, Botanicát, Fisiologiát, és kivált a' bá-
mulásra méltó szép rendet szemléltetném ben-
ne, hogy az első tsak a' maga nehézsége ál-
tal mozdul; a' másik a' növés által; a' har-
madikmár a' maga ereje által mozog, de itt a'
kövelnek, plántáknak, 's állatoknak, tsak
egynéhány nevezetesebb classisait említeném
meg, és azokban szemléltetném velek az Is-
ten jóságát, hőltességét, és egyéb tulajdon-
ságait. Én az én Erköltsi Katechesisem ele-
jén ezeket negyed fél árkus papirosra mind
leírtam, és elegendő esméret van benne egy
elementarius gyermeknek, mind a' Termé-
szet Historiájára, mind a' Fisicai Theolo-
giára.

Midőn már az Állatok Országába a' leg
nemesebb teremtesre az emberre mennék ál-
tal, ott már a' Psychologiába, az indulatok
zabolázására készítenem jó eleve a' gyermeket,
megmagyarázván, hogy az irigységen kívül
minden indulat nemesíti az embert, ha jó
végre él vele, ellenben ha azokkal rossz vég-
re él, kivetheteti az ember magát az emberi
méltóságból, sőt az irigységet is arra hasz-
nálnán már itten, hogy abból műtönm
meg, hogy azzal a' rút indulattal az Isten
nem teremtette az embert, és így az ember
megromlott természetéből hoznam itten bé

Indított hát engemet ennek közönséges-
 sé való tételére az, hogy midőn Ő Felségé-
 nek közelebb tisztelt Parantsolatja a' Méltó-
 ságos Erdélyi Reformatum Supremum Con-
 sistoriumtól, hozzám is mint Tractualis In-
 spector Curatorhoz kiküldetett volna, és én
 annak alázatos tisztelete mellett azt írtam
 volna vissza, hogy azon Felséges tzelnek
 elérésére, egy jó manualis Könyvnek készít-
 tetése volna szükséges, 's akkor arra is ki-
 terjeszkedtem volna, hogy mely veszedelmes
 legyen az Oskolákban a' manualis könyvek-
 nek nem léte, mely nagy idővesztegetés, és
 a' Tanulóknak mely nagy kínzások az írásból
 való tanítás módja: tehát a' Tisztelt Supre-
 mum Consistorium meghatározta, hogy mind
 ezen Tárgyra, mind minden tudományokra
 a' Professorok manualisokat vegyenek fel, és
 ha kedvek szerint valót nem találnának, ma-
 gok készítsenek, és nyomtattassanak, a' mint-
 hogy a' Nemessebb gondolkozású Tanítók ké-
 szítettek is, nyomtattattak is, és ma is van
 sajtó alatt, de e' tárgyban még eddig senki
 sem ébredett fel, pedig e' volna a' legszük-
 ségesebb minden más könyvek felett.

En legalább olyan gyomorból gyűlölöm
 az írásból való tanítás módját, hogy én há-
 rom fiaim közül egyet se tanítottam Oskolá-
 ban, tsak éppen egy két esztendeig a' Tár-
 sasághoz való szokásból tartottam ott őket,
 hanem Házamnál voltam kéntelen nekik min-
 den tudományokra nézve Tanítókat tartani.
 Ugyan is mitsoda tanítás módja az, ho y
 egy Professor fel ül egy Katedrába, mint ha

már ő tanítana, mint valami Plátó, 's azonban semmit se tsinál egyebet, hanem olvas, mint egy Abecista gyermek. 'S hát tanítás e' az?

Mi hát az igaz tanítás módja? Az, mikor a Tanító, avagy Professor (szóllok az értelmesebb állapotban lévő Tanulókról) a' manualisból előre kihagyja a' Tanulóknak a' Letzkét, hogy azt a' következő órára olvassák meg és próbálják magoktól megérteni, 's eljövén az óra annak első tikkelyét felolvastatja egyik Tanítványával 's értelmét megkérdi tőlle, 's ha látja, hogy az nem jól érti, a' másikat, és harmadikat tudakozza meg, mikor azok sem értenék, vagy legalább nem tökéletesen, maga megmagyarázza, 's megmondja nékiek, hogy ha ezen az úton gondolkodtak volna, kitalálhatták volna annak értelmét, vagy ha a' feleletjéből a' látszanék ki, hogy meg sem olvasták, 's nem is gondolkodtak a' dolgról, ötet ilendően megdorgálja, és arra ösztönözi, hogy magoktól igyekezzenek gondolkodni nem tsak más után. Ekképpen ha vagy magoktól megértették a' dolgot, vagy nékiek megmagyaráztattott: akkor a' mi ideák szükségesek még azon tárgyhoz, és a' Manualisban meg nintsenek, azokat nékiek elmondja, 's más azon tárgyról írt könyveknek megolvasására is utasítja, 's a' következő letzkén ki is kérdezi, hogy azon más Authorokból mit tanultak valamit, a' mi az ő manualissokban meg nintsen.

E' szerént ha azt az időt, melyet a' Tanuló az ő Tanítója írásban lévő munkájának leírásával eltölt, több ugyan azon dologról írt Authoroknak olvasására fordítaná: nem hasznosabb dolgot tenne e'? és nem jobban nevelné e'? a' maga cognitióját, mint az irással csak magával? mert többnyire osztán csak az irással marad, pedig a' több Authoroknak, és vélekedéseknök, és kivált a' régieknek egybe olvasása teszi a' solida cognitiót, az egy Irás, vagy Manualis olvasásával pedig szajkóknak maradnak. Követnök legalább a' Tanítók Eusebiust, a' ki in Praeparatione Evangelica minden azon tárgyról írt Pogány Iróknak is felhossa értelmeket, és megesmérteti azokat Olvasóival.

A' ki így tanít a' megérdemli a' Tanítói vagy Professori nevezetet, és tiszteletet.

Azt mondják az ilyen Papirosból Tanítók ez ellen hogy: Nem mindenkor találhat a' Tanító kedve szerént való Manualist magának; a' maga írásának kinyomtattatására pedig sok költség kell; azonban nem is meri egy emberséges ember a' maga munkáját a' mai Világban kinyomtattatni, mert kisorsozalják.

A' mi az elsőt illeti arra azt mondom, hogy akármely Manualisból lehet azt a' tudományt tanítani a' miről a' szöll, megmondván Tanítványainak, az abban való hibákat, ha valaki Spinózát venne fel az Exegesisre, vagy a' Keresztyén Vallásra való Praeparatio-ra: abból is a' legtisztábban lehetne azt tanítani, és így is többet tenne a' tanítása,

mint az ő Irása felolvasása; a' ki nyomtatás pedig könnyű, és oltsó is, tsak légyen jó a' munka; hanem már a' harmadik mentség, fájdalom! hogy gyalázatjára vagyon a' mostani megvilágosodással ditsekedő Századunknak, hogy olyan sok privilegiatus, betsületes embereket motkolók grassalnak recensio nevezet alatt, mert valakinck a' munkája ellen betsületesen, ellenkező értelmet adni ki, a' tudományok culturájára tartozik, de recensio nevezet alatt satyrizálni, sőt az Irónak személlye ellen is kikelni barbarismust jelent, és a' tudományok gyarapodásának akadály, de reményleni kell, hogy ez elidegenítő és jóérzést sértő módot, magok is a' kik abba avatkoztak megutálván, minél előbb elhagyják. Addig is pedig nints miért tartóztassa a' betsületes Irót az irástól az ilyen rágalmazó penna, mert az ilyenek mindenkor magokat szokták inkább a' Publicummal megutaltatni, mint a' jó tzelből irókat, és eppen ezen reménységtől tápláltatva botsálja a' Publicum eleibe ezen irasat

Laskai Sámuel,

Ts. Kir. Tanácsos.

természeti okoskodásból az esetet, hogymajd mikor a' Revelata Theologiába is az elő jőne, ne láttatnék az a' Gyermekeknek, tsak tsupa historica cognitión épült igazságnak.

Bévégezném utóljára ezen első könyvet, egy jó empiricum argumentumokon épült, de azért Systhematice írt Erköltsi Tudományal.

A' mint már feljebb is említettem, én mikor a' legelső gyermekem olvasni tanúlt, és nem találtam egy könyvet is az addig ki nyomtattak közzül ollvat, mellyet néki az olvasásra, Tanítójának pedig a' magyarázatra kezébe adhattam volna, írtam egy ilyen forma Erköltsi Katechésist, és némely jó Barátimnak kérésekre ki is nyomtattattam, mely akkor olyan kapóssá is lett: hogy Erdélyben egynéhány nagyobb és kissebb Oskolákban azt tanítani kezdették, de kevés idő alatt elfogyván az Exemplárja, abban maradt, holott Kegyelmesen Uralkodó mostani Fejedelmünk is tapasztalván, hogy Erdélyben a' Limitanea Militia vidékein a' Falusi Oskolákban rosszszúl megyen a' tanítás módja, egy ilyen természeti tudományt és erköltsi törvényeket magában foglaló könyvet méltóztatott volt ez előtt egynéhány esztendőkkel taníttatni parantsolni, de meg eddig senki arra Manualist nem készített.

§. 11.

Második kézi könyvet készítenék a' 10, vagy 12 esztendőös gyermekek számára épen azon rendel, és azon tárgyakról, a' mellyek

az elsőbe foglaltattak, hanem már bővebben, mert már itten a' Geografiába Globologiát, Országok esmeretét, Fisicát, Empirica Psychologiát, kevés Logicat, vagy Okoskodás törvényeit, és a' Practica Filosofianak minden; a' Mathesisnek pedig érthetőbb, 's szükségesebb részeit írnam bé, de tsak az ilyen idejü gyermekeknek elméleti megfoghatásokhoz alkalmaztatva, valóságos Empirica Filosofiai formában.

A' fő czélem ezen második Könyvbe is tsak a' volna, a' mi az elsőbe, hogy a' természetben magát kimutató szép és bölts rendben, az Istenséget tsudáltatnám, és imádatnám, és abban mint az Isten által felállított Nagy Oskolában az embernek erköltsi kötelességeit műlogatnám. — A' második czélem a' lenne, hogy ötlet a' gazdaság, industria szeretetére ingerelném, és készíteném, sőt már kivált a' Plánták Országában az Emberek és Barmok Orvoslására, és a' Diaeticára tartozó veteményekkel, 's füvekkel is őket megismergetelném, és a' Társasági kötelességekre szoktatnám.

§. 12.

En úgy vélekedem, hogy a' Falusi Oskolákban ezen két Könyven kívül még egy kis Pragmatica Universalis Historia, a' Vallás és számvetésbeli tudomány, 's irás mesterségek taníttatván elegendő is lenne; a' Gymnasiunokban pedig még ezeken kívül Deák és Német Litteratura az azokhoz tartozókkal együtt járulván, többre a' gyermekeket nem kellene

erőltetni, ennyire pedig jó móddal esztendőkre és Classisokra való felosztásával ezen tárgyaknak 14 vagy 16 esztendő koráig a' gyermekek megtaníthatnának, és valóságos Empiricus Filosofusokká formáltathatnának.

§. 15.

Azt kérdi már itt én töllem valaki, mit használnék én ezen fenn leírt két könyvekkel az emberi Nemzet boldogítására? Azt

1-ör. Hogy ebben a' két Könyvben annyi tudományt találna egy rafáson a' gyermek és ifjú a' mennyit eddig soha az alsó Classisokban nem tanultak.

2-ör. Egyesítve találna benne a' Természet Historiát, és Filosofiát, és sok tudománvokat, mellyeket eddig külön külön tanítottak és sok időt vesztegettek reá.

3-ör. Hozzá szoknék ahoz a' systematica gondolkodáshoz, a' mely Systemát az Isten a' Természetbe elrendelt, a' melyből által látná azt is, hogy az ember mitsoda méltóságos teremtese az Istennek, ha meg-gondolja azokat a' grádusokat, a' mellyeken ő felhágott a' Mineraléktől fogva az emberig.

4-er. Ezen két könyv nékie tsak nem fél Bibliotheca gyanánt szolgálna, mert ha azokat a' Tudományokat más könyvekből kellene néki tanulni, selette számosan és költségesen kellene azokat egybe szereznii, sőt Magyar nyelven nem is mindenillet találhatná meg.

5-ör. A' Leány gyermek is taníthatat-
 nék már valahára Filozofára, melynek azok-
 tól való megtagadása eddig is nagy akadál-
 lyára volt az emberi Nemzet culturájának,
 mivelhogy kisebb korokban az Anyák neve-
 lik többet a' gyermeket mint az Atyák vagy
 a' Tanítók.

6- or. Még gyermek korában plántáltat-
 nék bé az ember Lelkébe, a' Nemes, józan
 és Erköltsi gondolkodás, és nem olyan kön-
 nyen fájulna el nagy korában, kivált midőn
 ilyen természeti okokkal gyökereztetnek a'
 meg az ő Lelkébe.

7- er. Midőn az emberi méltóságot több
 Vallásu gyermekek ugyan azon egy könyv-
 ből tanulnak: a' Vallásbeli gyűlölség azzal
 inkább elkerültetnek.

Mutasson már akárki én nékem minden
 eddig gyermekek kezébe forgott könyvek köz-
 zül illyet, a' mely őket ennyi tudományra,
 értelem és erköltsbeli pallérozásra juttatta
 volna?

§. 14.

A' harmadik kézi könyvnek, vagy a' Ra-
 tionalis Filozofának eleibe, az arra való ké-
 szítés végett, egy Filozofiai Historiát írnék,
 de nem olyan szárazon, a' mint az eddig
 szokásba volt, hanem úgy hogy a' valóságos-
 san készítené az Ifiak elméjét a' Filozofia
 eddig elé volt, és még ma is meg lévő el-
 lenkezéseknek megértésekre.

Példának okáért ha jól emlékezem leg
 első kettseges kérdés, mely annakutánna sok

különböző vélekedéseket szült a' Filozofiába, volt a' mozgató erő, ebből eredett a' Pantheismus, Dualismus, Materialismus, és a' Dynamicum Systema, a' melyről a' Rationalis Filozofiában bajos böltselkedni, ha tsak elébb az arra való Praeparatioba való előkészületbe, az Empiricismusból el nem készítetik a' Lélek. Ugyan is tapasztalásból tudják azt, hogy némely dolgok, tsak a' magok nehézségek által mozdulnak, mint p. o. minden testek, ha nem akadályoztatnak lefele sietnek; némelleyek magokon kívül való erő által mozgattatnak mint minden égi testek, mellyekben a' Centripeta és Centrifuga, vagy az egybevonó és eltaszító erők dolgoznak; másokban a' meleg forralja fel a' nedvességet és az által nevednek mint minden plánták; az állatok pedig már a' magok erejek által mozognak; az oktalan állatokban az instinctus, és az observatio similium casuum, vagy tsupa tapasztalás teszi azt, hogy bennük okosság láttassék, de már az emberi Lélek hol vette a' maga okosságát és felséges tehetségeit, azt soha experientiából se puraratioból ki nem tanulhatta volna senki, ha tsak Moses meg nem tanított volna bennünket arra, hogy az Isten lehelt az ember orrába életnek leheltét és így formálta őtet a' maga képerc.

Efféle empirica cognitiokkal meggazdagítván a' Lélek, már önként elenyészik a' Pantheismus, nem lévén szükség, hogy az egész Universumot valaki egy Isten égnek hiddje, hanem abból, hogy az Isten maga adott

okoskodó tehettséget az emberi testbe Postulatum lehet a' több erőkre nézve az, hogy azokat is a' Teremtő adta a' több testeknek mozgásokra, és olyan természeti törvények közzé szorította, hogy soha a' buzába adott erőből dinnye, vagy más nemü plánta ne formáltasson; 's ebből osztán könnyű megfelelni a' Dualismus ellen tenni szokott ellenvetésre is, hogy a' puszta erő miképen egyesüljön a' durva testel, mikor látjuk, hogy a' meleg egyesül a' tűzhöz közel tett vízzel telyes edénnyel, és abban a' vizet mozgásba hozza 's miért volna lehetetlen az Istenségnek a' más mozgató erőket is hasonlólag egyesíteni.

A' Materialismus is önként elenyécszik, midőn látjuk, hogy materia nélkül tsupa erővel is van hatalma egy mindenhatóságnak a' testek mozgására.

A' Dynamicum Systhema ugyan megmarad tsupa fizikai munkálodásnak a' testekben, sőt a' Lélekben is a' Sympathiat és Antipathiát, hogy az okozza meg lehet engedni, hogy az egybevonó, és eltaszító erő azt mivelhetné magától, hogy a' buza magból mindenkor tsak buza, és másokból is tsak a' maga neme teremjen egy előre határok közé szorítatott természeti törvény nélkül: azt az okosság nem képzelheti.

Ezek szerént a' Móses segítségével mind ezek a' Systhemak, vagy elenyécsztetvén, vagy egyesítettvén könnyű lenne már a' Rationalis Filozofiában is erről okoskodni. Midőn én e' szerént a' Revelata Theologiából von-

nék erősséget, vagy világosítást a' Filosofiai Historiában felhozott ellenkezőseknek elhá-
rítatlásokra vagy megegyeztetésekre: akkor
annak azt a' hasznát is venném egyszersmind,
hogy a' Revelata Theológiának a' Filosofára
nézve való szükséges voltát is megmutatnám
Tanítványaimnak, nem azt akarom ezzel
mondani, hogy velek azt hitetném el, hogy
Sz. Dávidnak a' 109 - dik 'Soltárját is a' Sz.
Lélek dictálta volna néki, mert az efféléről
majd tovább szóllok valamit, hanem hogy
a' Filosofia a' Revelatio nélkül nem elégsé-
ges az emberi Nemzet boldogítására, és hogy
ők ketten azok az egy testvér atyafiak, a' kik
azt eszközölhetik, kívánám elméjébe be-
tsepegtetni.

§. 13.

Második nevezetes ellenkezés volt elei-
től fogva a' Filosofióban a' Scepticismus,
mellyet a' Praeparatióban vagy Filosofiai His-
toriában azért kellene rendre Socratestől
fogva, a' kinek azon szava járásából, hogy
ő semmit se tud, vette az a' maga ere-
detét, egész a' mostani Filosofusokig értel-
mesen elő adni, hogy a' Kánt Critica Filo-
sofiájának tzelját, és új terminussait, és
szinte érthetetlen előadásait könnyebben meg-
érthesse a' tanuló, mert ha ő is azt tseleked-
te volna, és úgy adta volna elő a' maga Cri-
ticáját, a' mint kezdette az eleibe botosított
Institutiójában, az holott megismeri azt,
hogy minden mi esméretünk az experientia-
ból vagyon, és lantz szem módjára hágott

volna feljebb, hogy miképen léssen az experi-
 entiából az abstracta idea, a' Priori való
 cognitio, a' purus Conceptus 's a' t. 's úgy
 magyarázta volna meg, hogy melyik cog-
 nitioba van helye a' Scepticismusnak, vagy ké-
 telkedésnek; melyiktől lehet ellenben várni
 a' tiszta igazságot; és így az előtte élt Filo-
 sofusok közül melyik miben hibázott, 's
 mennyire terjedett ki a' Lélek tehetsége? 's
 a' többi, már akkor mind érthetőbb, mind
 hasznosabb lett volna az egész munkája, 's
 az egész Phoenomenonja, és Noumenonja
 kimaradhatott volna a' Criticájából, melyel
 olyan nagy lármát csinált a' tudós Világban.
 Lásd az ő Critica Philosophiájában Part. 2.
 Tom. 1. Libri 1. Cap. 3., az holott az ab-
 stracta ideákkal való dolgozását a' Léleknek,
 vagy a' mint ő neki tetszik nevezni, a' Pura
 Ratiot, úgy adja elő, mint valamely járha-
 tatlan tengerekkel körül vett Szigetet, holott
 már az előtt Spinoza, midőn a' Cartesius
 Scepticismusáról beszélt: éppen ezen pura
 ratiot határozta meg, az igazság kikeresése
 legbizonyosabb útjának; de Plátó is már az
 előtt még régebben az ő Phaedójában a' Lé-
 lek halhatatlanságát afféle ideákkal mutogat-
 ta, hogy a' Lélekben vagyon olyan tehetség
 is, mely nem tsupa experientia, hanem ma-
 ga tulajdon természeti tehetsége, és a' mely
 ő benne meg volt még minelőtte a' testel
 egyesítettett volna, ezeknek historiai Dedu-
 ctiójokkal kellene hát az Ifjakat elhészíteni a'
 Ránt egyéb aránt betsületet érdemlő Critica-
 jára, és nem azon igyekezni, hogy azt vala-

mi Isteni új, és érthetellen tudománynak tar-
tsa az Ifju, és mikor abból valamit megért,
minden azt nem olvasott embert számárnak
vélnen.

§. 16.

Harmadik nevezetes, és a' Rationalis Fi-
losofiára nagyvön befolyó ellenkezés volt ré-
genten az Epicureismus és Stoicismus, mely
más nevezetek alatt, még ma is fenn va-
gvon. Ugyan is az Epicureusok a' fő jót a'
Világi gyönvörüségekbe tartván a' Virtust is
annak hasznáért követték: a' nem tsak Epi-
cureus, hanem egyszersmind Stoicus Horati-
us pedig azt mondja, hogy:

„Oderunt peccare boni Virtutis amore

„Tu nihil admittes in te formidine paenae.

Ma is az Empiricus Filosofusok azt ál-
lítják, hogy a' virtushoz természet szerént
hozzá lévén köttetve a' haszon, az is lehet
indító ok a' Virtusra; a' Kantianerek pedig
a' mint feljebb látók a' T. Márton Úr Kate-
chesisséből azt erőssítik, hogy tsak az az
igaz Virtus, a' melyet a' törvény eránt való
tiszteletből, és engedelmességből követünk.
Mindenkinek igaza van, egviknek sints iga-
za, mert igaz az, hogy a' Virtushoz termé-
szet szerént jutalom van kötve, de éppen
azért kell hát a' törvényt, és törvény adót
tisztelni, 's annak parantsolatját telyesíteni;
az is igaz, hogy tsak úgy tiszta a' virtus, ha
az a' törvényadó és törvény tiszteletéből is

gyakoroltatik, de véték volna annak a' jó törvényadónak, a' ki az ő törvényéhez természettel jutalmat kötött, ezen jóságáról, és a' jutalmáról is meg nem emlékezni, mert a' Krisztus is azt mondotta erről: Ehező voltam, ennem adtatok, 's a' többi.

Nem is igaz az, a' mit szoktak ezen tárgyban némellyek vitatni, hogy a' virtusnak ebben az életben sokszor rossz következése van. Soha sints. Mert az, mikor egy virtuosus ember az ő gonosz erköltstelen rossz akarója által elvádoltatik, és akármely all utakon megkárosíttatik, az nem a' Virtusnak, hanem az ő rossz akarója erköltstelenségének a' következése, melyet csak azért enged meg a' fő törvényadó, hogy abból és az Isten igazságából az a' következés huzatasson ki, hogy leszen még más élet, az holott az ilyen tselekedeteket a' maga jutalma vagy büntetése kövesse.

Igy tselekednék én ezen Filosofiai Historiában, a' több nevezetes Filosofiai ellenkezésekkel is, és ekképpen már elkészítvén az Ifjat

§. 17.

Ekkor adnék a' kezébe egy Rationalis Philosophiát, még pedig mind azokról a' tárgyakról, mellyekről a' két első kézi könyve szóllott, hozzá adván a' Mathesist is, mert nem igaz az hogy Kánt azért hogy Criticat nem irt az Astronomiáról, Fisticáról, 's Mathesisről: azokat a' Filosofia részeinek nem tartotta volna. Olvassák meg csak néki az ő

Követői, a' kik ellenkező vélekedésben vagnak, ugyan az ő Critica Philosophiája elcibe írt tulajdon maga második Praefatioját, és ott találják a' Mathesist, mint tsupa Pura Filosofát; a' hisicat pedig, úgy, mint a' melyet empirice is pure is lehet tanítani.

De nem is követném én Kantot olyan vakmerően, hogy az Empiricum Argumentumokról olyan megvetőleg ítéljek, mint ő tselekszik, art. Elem. P. 2. T. 2. L. 2. Cap. 3. Sect. 6. Mert soha sem láttam én még olyan embert, a' ki az Isten lételéről elébb ne győztetett volna meg Empiricismusból, mint pura ratióból, megessék belé, ha tsak azok hinnék az Isten létét, a' kik a' Kant Morale Argumentumát tanulták, hiszem azzal soha sem a' Krisztus sem az ő Tanítványi nem éltek, legalább abba a' formába öntve, a' melyben Kant kipallérozta, még is tanították az Istenséget olyan tiszta értelemben a' milyenben soha egy Filosofus sem az előtt; és én nékem az Isten létére a' Fisico Theologicum Argumentum még most is meggyőzőbbnek tetszik, mint a' Kant Morale Argumentuma, hanem hogy ennek megint meg kell azt adni, hogy tudományosabb, a' Léleknek felsőbb tehetsége szüleménnye, Istenséghez inkább közelítő okoskodás, és így pallérozottabb Lelket jelent, a' Léleknek pallérozása pedig a' legnemesebb igyekezet, és ebben a' tekintetben Kant és az ő Követői tiszteletet érdemelnek, tsak hogy az Empiricismus megvetésével, 's a' Filosofia megsonkításával kárt ne tegyenek.

§. 18.

A' Revelata Theologia vagy Vallást tanfó könyv már olyan közönséges nem lehetne, mint a' feljebb leírt három kézi könyv, de az én vélczedésem szerént abból is ki kelene hagyni a' martzongó és egyik Vallású embert a' másíknak gyűlölésére ingerlő kitételeket, mert hiszem tsak a' Keresztyén Vallásokot veszem fel, kimeri azt elmondani a' vele egy Sectában nem lévő emberekről közönségesen, hogy mind bolondok? azt tartom, hogy ép elméjű ember senki se, hanem bolond, hát meggyőzöttetésből, vagy előtte elegendő okokból valja, a' maga vallását, 's mit tehetünk mi arról, hogy ő nem úgy hiszen, mint mi? 's mit vét vele ellenünk? ha vét: az Isten ellen vét, a' ki nem bizta reánk az érette való boszszuállást, — hanem, ha a' véték olyan, mely Polgári vagy Criminalis Törvények által is tilalmaztatik, milyen az Isteni káromlás, mert a' kinek Istene nints, erköltsisége sints, és a' Társaságban veszedelmes tag, és így a' Vallásoknak egymással való szelid bánása siettetné mind a' Vallásbéli egyesülést, mind a' Polgári Társaság boldogságát.

Azonban pedig, míg a' lenne is, nem adnám én kezekbe a' gyermekeknek, addig, míg arra elegendő értelmek nem lenne egy-átaljában sem a' Bibliát, sem a' Bibliabéli Historiákat minden valogatás nélkül, mert abban sok dolog van, a' mi tsak mint Historia (még pedig gyermekeket megbotránkoz-

tató Historia) van oda beírva 's mi végre irat-
tatott az oda hé, azt a' gyermeki ész, meg
fel nem veheti, hanem ezeknek elmellőzése-
vel tanítanám az Ó Testamentomi Historiát,
's majd mikor az Exegesist felvehetné, akkor
adnám azt néki értésére. De ezekről mint
Vallásbéli tárgyakról, mellyekben sok em-
ber, hamar megsértetve tartja a' Vallását,
bővebben ki nem ereszkedem, el jő még va-
laha az az áldott idő, melyben egy szív-
vel Lélekkel ditséri az emberi Nemzet az Is-
tent. Most hát a' feljebb leírtakból tzelom-
ra sietek.

§. 19.

Megesmérte azt eleitől fogva a' Világ,
hogy a' gyermek nevelés, egy az emberi
Nemzet boldogítására való fővebb tárgyak
közzül, írtak is arról sok jó gondolkodású
emberek eleget, de keveset teljesítettak;
mert hol vagyon még ma is ennyi sok ezer
esztendők eltétele után az a' könyv, a' mely
a' gyermeket a' fennírtak szerint hordozná el
rendel ebben az Istentől magától felállított
Oskolában a' teremésben? már pedig mi
okosabb móddal készült Oskolát az Istennél
tsak nem állithatunk fel; — nem lehet ugyan
azt tagadni, hogy direbbe darabba ne volná-
nak ebből az Isten Oskolájából valamik ki-
adva, de nem ilyen egészben, nem ilyen
természeti rendel, nem ilyen pragmatice,
nem egészszen arra intézve, hogy az egész
természetnek okos esmérete, az Istenségnek
esméretére az erköltsiségnek meggyökerezte-

tésére, és a' Világi életben való használhatására is volna intézve. — Vagyon különösen gyermekok kezébe való Fisica; vagyon Természet Historia; vagyon Erköltsi Kateké is; vagyon egészeget tárgyazó Katekésis, 's a' t. de, nem is közönségesek, nem is foglalnak mindent magokban, a' mi szükséges volna, nem is egy könyvben, és így, nem egy rakásban vagynak, nintsenek is Systemába vére.

Nem lehet ugyan azt tagadni, hogy az ilyen diribbe darabba írt könyvek által is pallérozottabb ne volna most a' Világ, mint ez előtt tíz Seculumokkal volt, a' mikor megindult egy tsorda nép, 's Országokat felprédált; kivált a' mostani Sz. Szövetség, melybe beállottak némely Fejedelmek, ha mind végig az emberi Nemzet boldogítására hasznaltatik, egy új Epochát fog tsinálni az emberi Nemzet culturájában, de épen ahoz volna már elmúlhatatlanul szükséges az egyes személynek is külön külön a' palléroztatások, hanem nem a' luxusban, a' miben közönségesebben tartatik a' mai világban, sőt épen annak lerontására az erköltsiségbe, 's az egész emberi Nemzet boldogításába kellene azt helyhezletni.

§. 2c.

Mi volna hát erre az alkalmas eszköz, hogy az elérteessen? Az, ha Hazánknek Értekes és Nemes gondolkodású Hazafiai, szabad tetszések szerént való adakozásokból, egy bizonyos summát gyűjtetnek egybe a' végre,

hogy annak egy része praemiumul szolgálna azoknak, a' kik a' fenn írt könyveket alkalmasan a' tzelra kidolgoznák, és azon munkák kivomtattnának, Oskolai könyveknek felvetettének.

§. 21.

A' régre kívántam én azért ezen gondolkodásomat a' Magyar Publicum előtt közönséggé tenni, hogy ha ez annak, avagy tsak némely része által, helybehagyást nyer (mert az embernek mindennek tetszeni lehetetlen) a' kik azt előmozdítani kívánnák, tegyenek bizonyos meghatározott ajánlásokat a' Magyar Kurirhoz Franközva küldendő Levelükbe, és ha látni fogjuk, hogy a' tzelt elérendő summák ajánltattak: akkor közönségesen kérjük meg Hazánknak Felséges Nádor Ispányát, a' ki mind a' Nemzeti Museumnak patrocinálása által, mind egyéb tselekedeteiben a' Magyar Nemzet culturája kedvellőjének magát eléggé megbizonyította, sőt a' ki a' közönséges emberi Nemzet culturájára munkába vett Tiberis vizébe elrejtve heverő régiségek kikeresésére most nem régiben is adakozása által concurrálni méltóztatott, kérjük meg mondom Hazánknak ezen nagy Maece-nássát, hogy a' fenn leírt, és Hazánk valóságos culturájára intézendő tzelt is a' maga felvigyázása alá venni méltóztasson.

§. 22.

Minden Nemzetből, és Vallásban lévő Kedves Hazámfiak! Én már, a' ki a' 60-dik

esztendőöt töltöm, és életem vége felé járok, 's a' Világi Fisztelességnek arra a' poltzára, a' melyet egy ilyen sorsú ember, mint én kívánhat felléptem, mitsoda ditsősség szomjuhozása ináíthatott volna engemet, ezen vélekedésem kiadására? 's részrehajló indulat nélkül itéljétek meg.

Nem is olyan ezen munkátska, melyért nagy hírt nevet érdemlenék, mert a' mennyiben tanítás módját jobbitó vélekedés van benne: a' már olyan közönséges kivált más idegen Nemzeteknél, hogy azoknál una mat inkább, mint nagy hírt nevet érdemlene; de a' Magyaroknál is sokan gondolhottak már arról, és nevezetesen különös tiszteletet érdemel azért Méltóságos Camerarius és Arme Major Cserei Farkas Úr, a' ki Pátonai Characterét ilyen munkával dizevítette; a' kiről azt sem halgathatom el, hogy R. Catholicus létére a' maga igen számos jó könyvekkel gazdag Bibliothecáját a' Zilahi — Helvetica Confessiót valló Protestáns Gymnasiumban tanuló Ifjak előtt a' közönséges haználásra felnyitotta. Legyen örökre emickezeten Nemes Lelkűsege ezen nemes gondolkodású Hazánkfiának.

De a' tanításnak a' tárgya, úgymint a' természetnek okos esmérete, és abból való okoskodás sem az én gondolatom, mert a' mint már feljebb említettem, Felséges Uralkodónk, már ilyen tárgyról méltóztatott kegyelmesen parantsolni, ez előtt egynéhány esztendővel.

